

É R T E K E Z É S E K
A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖREBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA,
AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

GYULAI PÁL,

OSZTÁLYTITKÁR.

IV. KÖTET. II. SZÁM. 1874.

BÁLINTH GÁBOR

J E L E N T É S E

OROSZORSZÁG- ÉS ÁZSIÁBAN TETT UTAZÁSÁRÓL

ÉS

NYELVÉSZETI TANULMÁNYAIRÓL.

Melléklet öt khálymik daná hangjéggye.

Ára 30 kr.

BUDAPEST, 1874.

EGGENBERGER FERDINÁND M. AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.

(HOFFMANN ÉS MOLNÁR.)

É R T E K E Z É S E K

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

Első kötet. 1867—1869.

- I. Szám. Solon adótörvényéről. T é l f y I v á n t ó l. 1867. 14 l. Ára 12 kr.
- II. Szám. Adalékok az attikai törvkönyvhöz. T é l f y I v á n t ó l. 1868. 16 l. 12 kr.
- III. Szám. A legújabb magyar Szentírásról. T á r k á n y i J. B é l á t ó l.
1868. 30 l. 20 kr.
- IV. Szám. A Nibelung-ének keletkezéséről és gyanítható szerzőjéről.
S z á s z K á r o l y t ó l. 1868. 20 l. 15 kr.
- V. Szám. Tudománybeli hátramaradásunk okai, s ezek tekintetéből Akadé-
miánk feladása T o l d y F e r e n c z t ó l. 1868. 15 l. 12 kr.
- VI. Szám. A keleti török nyelvről. V á m b é r y A r m i n t ó l. 1868. 18 l. 12 kr.
- VII. Szám. Geleji Katona István főleg mint nyelvész. I m r e S á n d o r t ó l.
1869. 98 l. 60 kr.
- VIII. Szám. A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. szá-
zadban. B a r t a l u s I s t v á n t ó l. Hangjegyekkel. 1869. 184 l. 1 frt-20 kr.
- IX. Szám. Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. (1. Sztárai Mi-
hálnak eddig ismeretlen színdarabjai 1550—59.—2. Egy népirodalmi
emlék 1550—75-ből. — 3. Baldi Magyar-Olasz Sztótarékája 1583-ból. —
4. Báthory István országbíró mint író. — 5. Szecezi Molnár Albert
1574—1633). T o l d y F e r e n c z t ó l. 1869. 176 l. 1 frt 20 kr.
- X. Szám. A magyar bővített mondat. B r a s s a i S á m u e l t ó l. 1870. 46 l. 30 kr.
- XI. Szám. Jelentés a felső-austriai kolostoroknak Magyarországot illető
kéziratai- és nyomtatványairól. B a r t a l u s I s t v á n t ó l. 1870. 43 l. 25 kr.

Második kötet. 1869—1872.

- I. Szám. A Konstantinápolyból legújabban érkezett négy Corvin-codex-
ről. M á t r a y G á b o r l. tagtól. 1870. 16 l. 10 kr.
- II. Szám. A tragikai felfogásról. Székfoglaló. S z á s z K á r o l y r. tagtól.
1870. 32 l. 20 kr.
- III. Szám. Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez. J a n n o v i c s G y.
l. tagtól 1870. 43 l. 30 kr.
- IV. Szám. Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez. F i -
n a l y H e r i k l. tagtól. 1870. 47 l. 30 kr.
- V. Szám. Solomos Dénes költeményei és a hétszigeti görög népnyelv.
T é l f y I v á n l e v. tagtól. 1870. 23 l. 20 kr.
- VI. Szám. Q. Horatius satirái (Ethikai tanulmány). Székfoglaló. Z i c h y
A n t a l l. tagtól. 1871. 33 l. 20 kr.
- VII. Szám. Újabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez (I.
Magyar Pál XIII. századbeli kanonista. II. Margit kir. hercegnő,
mint ethikai író. III. Baldi Bernardin magyar-olasz szótárkája 1582-
ből. Második közlés IV. Egy XVI. századbeli növénytani névtár XVII.
és XVIII. századbeli párhuzamokkal. V. Akadémiai eszme Magyaror-
szágon Besenyei előtt) T o l d y F e r e n c z r. tagtól. 1871. 124 l. Ára 80 kr.

É R T E K E Z É S E K

A MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYI OSZTÁLYA

K Ö R É B Ő L.

1873—75.

NEGYEDIK KÖTET.

AZ OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTETTE

GYULAI PÁL

OSZTÁLYTITKÁR.

BUDAPEST, 1875.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

Budapest, 1875. Nyomatott az Athenaeum r. társ. nyomdájában.

AZ ÉRTEKÉZÉSEK

S O R A.

	Lap
I. Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virgil Aeneise II. könyvére. Brassai Sámuel től. 1873.	1—151
II. Bálint G á b o r jelentése Oroszország és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. 1874.	1—19
III. A classica philológiának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak mivelése hazánkban. Székfoglaló Bartal Antaltól. 1874.	1—182
IV. A határozott és határozatlan mondatról. Barna Ferdinandtól. 1874.	1—31
V. A M. T. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdaviszonyokra keleten: Dr. Goldziher Ignácztól. 1874.	1—42
VI. Jelentések: I. Az orientalistáknak Londonban 1874-ben tartott nemzetközi gyűléséről. Hunfalvy Páltól. II. A németországi philologok és tanfériak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről. Budenz Józseftől. 1875.	1—23
VII. Az új szókról. Fogarasi Jánostól. 1875.	1—26
VIII. Az új magyar orthologia. Toldy Ferencztől. 1875.	1—28
IX. Az ik-es igékről. Barna Ferdinandtól. 1875.	1—33
X. A nyelvújításról. Szarvas Gábortól. 1875.	1—25

BÁLINTH GÁBOR

J E L E N T É S E

OROSZORSZÁG- ÉS ÁZSIÁBAN TETT UTAZÁSÁRÓL

ÉS

NYELVÉSZETI TANULMÁNYAIRÓL.

Melléklet öt khálymik dano hangjegye.

BUDAPEST, 1874.

AZ EGOENBERGER-FÉLE AKAD. KÖNYVKERESKEDÉS KIADÁSA

(Hoffmann és Molnár.)

Budapest, 1974. Nyomtatott az Athenaeum nyomdájában.

BÁLINTH GÁBOR JELENTÉSE,

Oroszország- és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól.

(Olvastatott a m. t. Akadémia 1874. márcz. 2-án tartott ülésén.)

Mindenek előtt kötelességemnek ismerem hála-köszönetem nyilvánítani a m. t. Akadémiának egyrészt a kiküldetési megbízásért s másrészt azon áldozatkészségéért, melylyel utazásam költségeiről gondoskodni szives vala.

Kevés híján három éve, hogy a t. m. tudományos Akadémia megbízó levelét kézhez véve, az ebben kijelölt cél megvalósítására utra indultam. A kiküldetés megbízást tartalmazott arra nézve, hogy az altaiség három ágát a hely színén tanulmányozva, különösen népnyelvi anyagot gyűjtsék a hasonlító nyelvészet s ez által a népészeti tudomány számára. Hogy a tatár, mongol és mandsu három nyelvág összefüggésben van egymással, de sőt a finnugorsággal is, azt nem kiküldetésem tervezői, nem is a t. m. Akadémia állapította meg, ki volt az már mutatva mindazon tudósok által, a kik az altaiség- vagy turán-ságot tanulmányozva, az odatartozó nyelveket csoportok-é ágakra osztályozták, s a kik között kitünő helyet foglalnak el Castrén, Schiefner, Gabelentz, Schott, Kelgren és Müller Miksa.

És miután a m. t. Akadémiában több igen jeles tudós szép sikerrel működött és működik jelenleg is részint a finnugor, részint a délkeleti török-tatárság és ujjurság terén, kiknek nevei általában ismeretesek, u. m. Hunfalvy Pál, Fábrián István, Budenz, Barna és Vámbéry urak — így okszerült volt azon kívánság, hogy a többi rokon nyelvcsoportok tekintetében is valami legyen téve általunk, kiket mégis e kérdés

sokkal inkább érdekel, mint nyugati Európa bármely népét és tudósait.

Ilyen fölfogás vezetett engem a m. t. Akadémia megtisztelő megbizásának teljesítésében, s ilyen fölfogás mellett álláspontom nem lehetett más, mint tisztán tárgyilagos, azaz tanulmányozni a kijelölt nyelvégeket úgy, a mint azok a nép ajkán élnek és lehető bö nyelvanyagot gyűjteni szorosán a népnyelvből azon tekintetnél fogva, mely szerént mondott nyelvek ismerete Európában csaknem kizárólag a vallási könyvek alapján merített s legkevésbbé a nép nyelvén, már pedig a hasonlító nyelvtudománynak a népnyelvet alig lehet nélkülöznie, mert a népnyelv az, mely — ha szótári tekintetben nem is, de a nyelv szellemét, a nyelv rendszerét, illetőleg mindig hibebb szokott lenni, mint az írott nyelv, különösen azon népeknél, hol ez túlnyomólag fordításokon alapszik. Áll ez a kazáni tatár nyelvről szintűgy, mint a keleti és nyugati mongol nyelvről.

Eddigi néhány leveleim inkább csak azon tudósításra vonatkoznak, hol és mely földön járék-kelek. Jelenleg a következőkben azt akarom megemlíteni, kiküldetésemhez képest hol s minő kutfőkből merítettem és gyűjtöttem tanulmányaim anyagát, melynek azonban részletes kidolgozása, ha némi pártolásra számot tarthatok és a m. tudományos Akadémia általi megbizatomat kinyerni szerencsés leendek, huzamosb időt fog igénybe venni.

Küldetésemhez és megbizatomhoz képest három évi működésem és foglalkozásom terét képezték :

Kazánban a kazáni vagyis bolgártatár népnyelv és az altai török nyelv ;

Asztrakhanban a nyugati mongol vagyis a khalymik népnyelv ;

Szent-Pétervárott a finnugor nyelvek s ezeken kívül előkészület a mongol mandzsuság tanulmányozására.

Urgában vagy Khurenben a kalkha mongolság nyelve és a sinai birodalomban hivatalos mandsu nyelv, melyre az okos Oroszországon kívül más állam alig fordít figyelmet.

Kazánban a bolgár-tatár nyelv tanulását illetőleg ekként jártam el :

Ilymínszki úr, mint Oroszország egyik legkitünőbb török-tatár nyelvismertőjének tanácsára főfigyelmemet a keresztyén tatárok által beszélt nyelvre fordítottam, mint olyanra, a mely sokkal tisztább a muzulmán tatárok nyelvénél azon körülménynél fogva, hogy a keresztyén tatárok, kik magukat keresénnek nevezik a muzulmán testvéreik által fölkarolt arab írást nem fogadták el, s így az arab és perzsa nyelv elem fölvételére kevesebb alkalmuk volt és van, mint muzulmán testvéreiknek; az orosz keresztség fölvétele pedig minden tanítás nélkül a legutóbbi időkig igen kevésbé hatott e nép nyelvére, sőt a muzulmán tatárok az orosz nyelvből is sokkal többet tulajdonítottak el azon oknál fogva, hogy ők, mint városi lakók és szenvedélyes kereskedők, sokkal nagyobb érintkezésben állottak s állnak az oroszokkal, mint a jobbára szegény sorsú keresztyén tatárok, kik csaknem kizárólag falun laknak és földműveléssel foglalkoznak.

Kegyetlen János hódításától kezdődik a kazáni tatárok keresztyénsége, s azon idő óta igen kevés vagy éppen semmi oktatásban sem részesülhetett ezen tatároknak oroszul nem tudó legnagyobb zöme, s csakis a legutóbbi években kezdette hallani az evangelium tanait saját nyelvén a lehető tiszta fordításban Ilymínszki úr nemes kezdeményezése és kitartó buzgalma következtében.

Körülbelül egy évtizede, hogy e férfiu legyőzve a papság azon téves nézetét, mely szerint az evangelium tanait csak betű szerint szabad fordítani és sehogysem a nyelv szelleme kívánta fordulatokkal, megkezdte a fordítást egészen más úton és módon, mint a minőt követtek vala azon fordításoknál, melyeket az orosz papság e század elején a nem orosz ajkú, de orosz vallású népségek számára készítettett olyan tatár csuvas, cseremis, votják és mordva emberek által, a kik kiskoruktól fogva oroszok közt növekedtek s orosz papnöveldekben képeztettek ki.

Ezek elvesztve az anyanyelvi érzéket, a szláv biblia és orosz hittani könyvekből testvéreik számára olyan betű szerinti hű fordításokat eszközöltek, hogy az illető fordítókon kívül senki sem értette s nem érthette azokat; mert nem tekintve ezen altai nyelvek hangjainak a hangzóiban szegény orosz

ábéczével való átírás hiányosságát, a nyelv egész rendszerét kelle tetemesen átalakítaniok, hogy a fordítás hű legyen, említett nyelvek nem ismervén visszahozó névmásokat és alig rendelkezvén egy-két kötszóval, fordítók maguk csináltak olyanokat vagy egyenesen átvették az orosz és szláv szókat és így szerkesztettek szláv mondatokat csuvas, cseremis stb. szókkal.

A keresztyén tatárok számára készített fordítások még haszontalanabbak valának azért, mert arab írásu, s így arab, perzsa, török-tatár szók és alakok vegyes keverékét képezték. Ilyen fordítások helyett bátran adhattak volna a keresztyén tatárságnak akár görög akár szláv nyelvűeket.

Az Ilymínszki úr kezdette irány abban áll, hogy ő a latin és orosz ábéczékből a tatár s cseremis nyelvek hangjainak megfelelő ábéczét vagy írást készítvén, a tatár és cseremis nyelvekre való fordításnál olyan tatár és cseremis értelmes embereket vett maga mellé, a kik tulajdon népük közt növe föl, tulajdon nyelvüket derekasan tudták és csak később tanultak oroszul. Ilymínszki úr a fordításnál az illető segédfordítókkal világosan megértette a lefordítandó mondat értelmét és szellemét és csak akkor fejezteté ki velök tulajdon nyelvükön; midőn ez megtörtént, előveve más, ugyanazon nyelvű egyéneket és fölolvastván ezek előtt a fordítást, kikérdezé: értik-e és hogyan a fordítást és midőn átlátta, hogy ugyanazon gondolat van a fordításban, a mi az eredetiben is van, akkor helyesnek itélé a fordítást és kinyomatta.

Az ilyen fordításokhoz eleinte nem akarta a papság beleegyezését adni, említett ur azonban meggyőzte ezt tévedéséről és most sikeresen foly a munka.

Ilymínszki úr ekként kezdé meg a keresztyén tatár irodalmat, ha szabad így nevezni azon kis elemi vallástani könyvecskéket, melyekből Guri érsek térítőtársulata költségén évenként legalább egy-egy szokott megjelenni, olyan tiszta tatár nyelvezettel, hogy a legutolsó tatár is megértheti és magáénak mondhatja.

Ezen tatár könyvecskék olvasásával kezdettem én meg a kázáni tatár nyelv tanulását; minthogy pedig a megjelent tatár szótárak és nyelvtanok nem elégségesek a keresztyén tatárnyelv tanulásánál eszközökül szolgálni, azért utalva vol-

tam Ilyminszki úr, Timothejev tatár pap és a kazáni keresztyén tatár központi iskola és néptanítóképezde fiatalságától kérni fölvilágosítást és magyarázatot ott, a hol sem a török nyelv ismerete, sem a fömőbb mondott szótárak és nyelvtanok nem segíthettek.

E czélből Kazán városának a délkeleti szélén elterülő (Ar*) vagy votyák mezőről, hol lakásom a keresztyén tatár iskola közelében volt, hetenként többször meglátogattam a városban benlakó Ilyminszki urat, a ki a legnagyobb készséggel fejtegette a kazáni tatárnyelv eltérését a török nyelvtől.

Ilyminszki ur, valamint egyáltalában az oroszok és köztem a beszélgetés orosz nyelven folyt, melynek ismeretét még itthon szereztem vala; csakis nagy szorultság esetén folyamodom a francia nyelvhez Ilyminszki urral való beszédemnél. A tatárokkal is kezdetben szintén oroszul beszéltem, segívén magamon a töröknyelvnek tatárra való átadomításával; később pedig csak is tatárral társalgék velök, segítve magamon az orosz nyelvvel.

Azonkívül naponként kétszer is elmentem az említett keresztyén tatár iskolába, hol több órát töltöttem, számtalan tárgy nevét kérdezvén és az Ilyminszki-féle írással följegyezvén. Ekként némileg megismerkedvén a tatár nyelvvel, hozzákezdtem a népnyelv-anyag gyűjtéséhez. Minden dalt tudó fiata tatárt magam köré gyűjtvén mondatolásuk után irtam a dalokat, a keresztyén tatárok által elfogadott latin orosz betűkkel, a leírás után fölolvastam előttök a mondatolt dalokat és ha hiba volt a kiejtés fölfogásában, azt kijavítám; a harmadik műtétet képezte minden mondatolás után irt dalnál az ennek megértésére szükséges fejtegetés és magyarázás, melyet vagy maga a mondatolótól, vagy a tanítóképezdének lelkésze és tanítója, Timothejev urtól kaptam, ha a néptanítók erre képtelenek valának.

A talányok és példaszólások gyűjtésénél szintén ilyen volt eljárásom.

*) Az tatár nyelven votyákat jelent, melynélfogva ezen hely elnevezése azt látszik bizonyítani, hogy a kazáni bolgártatár birodalomban votyákok is voltak. Megjegyzem, miszerint a votyák magát ut-murt-nak nevezi s ezen elnevezés első feléből lett „votyák” nevezet az orosz nyelvben.

A népmesék gyűjtése pedig ekként történt: említett lelkész ur fölszólította a tatár tanulókat, hogy a tudott meséket bizonyos tölem kapandó ajándék fejében, úgy írják le a keresztyének által használt latin orosz betűkkel, a mint azokat elbeszélni szokták hozzátétel s elvétel nélkül. Az ily módon leírt meséket egyik igen értelmes tatár Szimon Borisz, a kázáni központi iskola segédtanítójával kijavítottam és ezután magam letisztáztam a használhatókat. Ezen segédtanító szives volt maga is írni több mesét és cikket a keresztyén tatároknál még meglévő szaman-pogányvallási maradványokról, nevezetesen a ház, istálló, víz és erdőnek nemtőiről.

Midőn ily módon a gyűjtést befejeztem, Timothejev lelkész és tanító kérésére késziténk ketten egy rövid kázáni tatár nyelvtant tatárul; képzelhetni e kezdetleges nyelvtan minőségét, midőn a nyelvtani műszókat egytől-egyig gyártani kellett magából a keresztyén tatárok nyelvéből; ezen műtétnél én csak a műszó által kifejezni kívántat értelmeztem és fejtettem, a ráillő szót maga a tatár lelkész, mint tősgyökeres és minden oroszosítás nélküli tatár találta meg. Ezen kísérletet nem nyomatták ki ugyan, hanem a tanító jelöltek közül ki-ki lemásolta magának.

A kázáni tatárságból gyűjtött nyelvyagnak sorozata e következő:

Hatvannégy népdal, melyek jobbjára hét és több szótagu négy soros versszakból állanak, páros ölelkező vagy kereszt rimmel: mint

Például: ö l e l k e z ő r i m m e l :

Kil gölökejém üz karfima,
Tajanib szöjlesejék kirtege;
Ejteszö szüzeng ejt susında,
Min bulmam mında irtege.

Értelme:

Jer rózsácskám közelembé,
S kerítéshez támaszkodva beszélgesünk;
Mondandó szavad mondd el ottan,
Hisz én nem leszek itt holnap.

Keresztrimmel.

Iségén aldī alma agacs,
 Kiszebb aldīm almasi bulmagacs;
 Szinéng de kewék tenné télé
 Bulsza da, bulír szándugacs.

Értelme:

Ablakom előtt almafa,
 Kivágtam, alma rajta nem vala;
 Hozzád fogható édes szavu
 Ha van is. az csak a csalogány

Négy *bejet*, azaz hosszabb versezet keresztrimmel.

Negyvenhat talány, megfejtésükkel együtt.

Száznál több példabeszéd.

Harminczhat népmese, tizennyolcz iv tömötten beírva.

Hét czikk a keresztyén tatárok babonájáról.

Negyvenöt irott ivnyi szógyűjtemény.

A kázáni tatárnyelv tanulmányozásánál érintkezhettem különféle vidékről való száznál több fiatal tatárral és ezek szülőivel; ezenkívül látogatást tettem a tatár lelkészszel együtt egy közelfekvő tatár faluban, a hol eszmadia műszókat irtam össze; elmentem a szántók-, aratókhoz és eséplókhöz és az ott előforduló szókat följegyeztem.

Ezekből láthatni, miszerént én csaknem kizárólag a keresztyének közt igyekeztem a kázáni tatár nyelvet tanulmányozni különösen azért. mert ezen nyelv az Ilyminszki-féle ábécze által határozott alakot öltött s így nyelvészeti tanulmányoknál ki-ki által használható, de meg azért is, mert e nyelv alapján nyugaton úgy szólva semmi sem ismeretes. Ezen nyelvben láthatni a megromlatlan ősi nyelvszellemet, meg lévén tisztázva a nép által nem használt, szükségtelen arab és perzsa szóktól és kifejezésektől.

Mesegyűjteményemből többet fölolvastam muzulmán tatár szolgám előtt, és ez azokat az utolsó szóig mind megértette, sőt sokszor tőle is nyertem fölvilágosítást a tisztán nem értett tételekben; ez arról győzött meg engem, hogy az Ilyminszki-féle irás eléggé hű és hogy a keresztyének egy és ugyanazon nyelvet beszélnek a muzulmán tatárokkal.

Szerencsémnek tartom itt bemutatni a kazáni tatárságra vonatkozó gyűjteményemet.

Kazáni működésem ezen ismertetése után áttérek jelentésemmel foglalkozásom második terére, Asztrakhanba, hol a nyugati mongol vagyis a khalymik nyelvet igyekeztem tanulni.

Valamint Kázánban a keresztyén tatár iskola, úgy Asztrakhanban is a khalymik növelde és iskola, mely a khalymik-ság költségén tartatik fön, nagy szerencsémre szolgált, mert a különféle törzsből összegyűjtött 75 fiatal khalymikot naponként hallani s velök folytonosan társalogni, a lehető legjobb mód volt tanulmányozhatnom a nép nyelvét.

Asztrakhanban mindenek előtt Samba úr. egy mivelt khalymikkal, a ki a khalymik fi és leánynöveldeben a khalymik nyelv és írály tanítója, ismerkedém meg. Ennek tanácsára kikértem Kosztyenkov tábornoknak, mint az összes khalymik-ság főkörmányzójának s egyszersmind a mondott iskola és növelde

„ökének engedélyét arra nézve, hogy naponként bejárhasak a mondott iskolába és növeldebe.

Ezen engedély kinyerése folytán. néhány lépésnyire volt lakásomról minden nap bejártam a khalymik növeldebe, a hol említett tanító figyelmeztetett, hogy noha a khalymik írás határozott s a nyelv hangjainak eléggé megfelelő is, mégis a mai népkiejtés különösen a kettős vagy ikerhangzók tekintetében az írástól eltérő. miért is ő maga adott a tanodában rövid utasítást.

A további útmutatásra a növelde sebész orvosát, Mandsin Szabghar nevű, oroszul is jól tudó khalymikot vevém tanítóul a khalymik nyelv tanulásánál.

Asztrakhanban beszélgetési nyelvül szintén az orosz használtam a khalymikokkal is mindaddig, a míg ezekkel saját nyelvükön magam megértethetém, azután pedig jobbára a khalymik nyelvet használtam a khalymikokkal való társalgásnál.

Első foglalkozásomat képezte a khalymik ifjak játszása közben hallott szók és mondatok följegyzése rövidített magyaros átírással először a gyorsaság kedvéért, másodszer pedig azért, hogy a népkiejtésnek az írástól eltérő árnyalatait kiismerjem.

Második foglalkozásom az volt, hogy egy orosz-khálymik szótárt elejétől kezdve végig átírtam a népkiejtés szerént.

A harmadik lépést foglalkozásomban képezte egy új modoru khálymik abéczés könyvnek a népkiejtés szerénti olvasása.

Ezután egyik volt khálymik nyelvtanító készítette irály és fordítási gyakorlatokat tanulmányoztam és láttam el átírással.

Midőn ekként a beszélt khálymik nyelvet meglehetősen értettem, hozzá fogék az anyag-gyűjtéshez.

Ezen munkát itt is a dalok gyűjtésével kezdettem meg azért, mert a dalokban a mondat-szerkezet általában rövidebb és így könnyebben érthető, nem lévén meg benne a participium és gerundiumokkal szerkesztett prózai hosszúság.

A korosabb ifjak nem nagy díjért összeirtak khálymik betűkkel népdalokat, melyeket én tanítóm segítségével átolvasván a használhatóbbakat belőlök átírtam és azután értelmeztettem tanítóm vagy a leiró által.

Három-négy jobbhangzásu és jellemzőbb dallamu dalt be is tanultam; képzelhetni, minő volt a fiatal khálymikok öröme, midőn velök együtt dalolok vala!

Az általam gyűjtött huszonöt dal mindenike ép úgy, mint általában a nyugoti és keleti mongolság összes dala és versezete kezdőrimes — alliteratios azaz a rimelés abban áll, hogy ugyanazon vers-szakban a verssorok ugyanazon betűvel kezdődnek, noha olykor végrímek is jönnek elé mint:

Csiktünyi urghukszon salúgi
Csinyin töle khadla bi;
Csi mana khojorági
Zajan csigi kharghulkhüs.

Ulaszond' urghukszon alymigi
Ujkhon csamdan ögle bi;
Ujkhon csamdan ögbö csig'
Urdin zajan kharghulkhüs. stb.

Értelme:

A vizenyös helyen nőtt csádét
 Te számodra kaszáltam;

Téged engem kettőnket
A sors még sem hoz össze.

A jegenye fán termett almát
Kedvesem neked adtam ;
Jóllehet neked adtam
A sors még sem hoz össze. stb.

Egy dal rendszeren több versszakból, egy versszak két és négy sorból s egy sor hét és ezen felül néhány szótagból áll; a mértéket leginkább a hangsúly képezi, mely jobbra a szó végén nyugszik.

A dalok gyűjtését követte a nehezebb szerkezetű népmeséké, melyeket részint a gymnasiumba, részint a sebészeti tanodába, részint pedig az elemi iskolába járó és jó mesélőknek tartott, különböző törzsű, fiatal khálmikok irtak össze khálmik irással.

Ezen khálmik írásu meséket tanítóm a népkiejtés szerént nekem mondatolta és így láttuk el átírással; ezen átírást azután én fölolvastam és a netán roszul hallottakat kijavított, erre következett a mese nyelvtani fejtegetése és értelmezése.

Az így eszközölt mesegyűjteményem 15 hosszabb és rövidebb népmesét tartalmaz khálmik betűkkel s rövidített magyaros átírással. A khálmik nyelvből gyűjtött anyag mind ilyen kettős írásu.

A mesék után jöttek a példabeszédek, talányok, levelek, és ügyiratokból való mutatványok, a mely utóbbiak alkalmából megemlítem, hogy a khálmikok gyakori panaszuikat mindig írásban és pedig khálmik és orosz nyelven szokták a főnökséghez és igazgatósághoz fölterjeszteni, egész ügyvédes ügyességgel idézván a számukra kibocsátott legfelsőbb rendeletek illető czimét és pontját, a khálmikok általában perlekedni nagyon szeretnek.

Gyűjteményem záradékát képezik a khálmik életet főbb vonásaiban ismertető czikkek, melyeket a felgymnasiumi tanulók legkitünőbbje Mueska Baldir és tanítóm a sebész irtak számomra ajándék, de azon segítség fejében is, melyet én a gymnasiumi khálmik tanulóknak a latin, görög és francia nyelv tanulásánál nyujték,

A gyűjtés befejezése után a khálmik népnyelvtannak alaktanát dolgoztam ki és a felgymnasiumi tanfolyamon lévő khálmikok előtt fölolvastam, kikérdezvén őket, ha csakugyan helyesen fogtam-e föl a népnyelv egyes árnyalatait.

Szógyűjteményem mennyiségét nem határozhatom meg, mert kis papírszeletekre írván, a kezdőbetűk szeréinti rendezésnél tovább nem haladhattam.

Magával a khálmik néppel való érintkezésem is elég könnyű volt, minthogy részint a tanuló ifjak szülői és rokonai közöl említett növekedébe látogatásra többen eljártak, részint Asztrakhán városában minden pillanatban találkozhatam a vásárlás vagy munkára jött khálmikokkal, azután meg eljártam az Asztrakhántól egy mérföldnyire, a Volga folyó jobb partján eső khálmik bazarra, a hol a khálmikok barmaikat és jószágaikat szokták a kormánytól rendelt ellenőrizet mellett eladni, s a hol a khálmik templom és papság is van. A pusztáról Asztrakhánba jött khálmikokkal való találkozásnál mindig el kellett beszélnem, hogy honnan való vagyok s miért jöttem épen az ő nyelvöket tanulni? Midőn elmondám, hogy én nem vagyok orosz, s hogy nekem tulajdon khánom van napnyugaton, igen csodálkoznak, mert az ilyen khálmikok rendesen azt hiszik, hogy Oroszországon kívül még csak Tibet van. Azon kérdésre: miért tanulom az ő nyelvüket, azt válaszolám nekik, hogy az *erdem bilikte* azaz tudományos embernek az ő nyelvük tudása is szükséges. Ezen kifejezést minden khálmik és mongol ismeri a vallás folytán, s így ez a felelet a legrövidebb s legalkalmasabb volt, mert erre rendesen elhallgatának.

Asztrakháni foglalkozásom ezen rövid ismertetése után mellőzve a harmadik stadiumot, a finnugorság terén tett tanulmányozásomat, attérek a negyedik stadiumra, urgai vagyis mongolországi működésem ismertetésére.

Mongolországi működésemet még Kjakhtától Urgáig való utazásom alatt magkezdettem és pedig a látott tárgyak nevének a kiejtés szerént való följegyzésével.

Kjakhtától kezdve a beszélgetési nyelv az én részemről a nyugati mongol vagyis a khálmik nyelv volt, melyet Asztrakhánban tanulmányoztam vala; maguk a mongolok az én

khálymik beszédemet, melynek folytán engem torgot vagyis dzungariai mongolnak tartottak, jobban értették, mint eleinte én az általuk beszélt mongol nyelvet.

Megérkezvén Urgába vagy Khurenbe, egy sokat utazott és kóborolt 45 éves alsóbbrendű s így családos lámát vagyis papot fogadtam meg tanítónak, miután a *khara khun* (fekete ember) vagyis közemberek közül csupán a hivatalnok vállalkoznék ilyen szerepre, de ki hivatalos teendője miatt nem szentelhetett volna annyi időt nekem, mint a mennyire szükségem vala.

Láma tanítóm, névre Jandén Dsamcza, a kinek igen kevés teendője volt, általában ismeretes vala jó beszélő tehetségéről; ez mongolul írni nem tudott ugyan, hanem csak tübetül, mert a mongol papság méltóságán alulinak tartja a tübeti szent nyelven; és íráson kívül más írással foglalkozni, de czélomnak jobban is megfelelő volt az, hogy tanítóm írástudatlan legyen, mert különben a vallásos könyvek nyelvét, a mely Kowalewzski szótára által úgy is eléggé ismeretes, közölte és tanította volna vagy legalább is az írott és beszélt nyelvet vegyesen.

Ezen láma Khurenből az orosz konzulság mellé költözökölvén, naponként kívánatomra kétszer is megjelent nálam.

Khurenben is első tevékenységem a szó- és mondat gyűjtésre szorítkozott; először leírtam a szobámban és körülöttem találtató tárgyak nevét; majd meg elmentem a mongol sátrakba s ott a sátor alkatrészeinek és magában a sátorban lévő tárgyaknak nevezetét jegyeztem föl. Ünnepegy alkalommal, midőn teljes lószerszámot és szekeret láthattam és több mongol volt együtt, a lószerszám és szekér egyes részeinek nevezetét írásmintára összeírtam.

Láma tanítómmal kimentem a Tula folyó partjára s ott az állatok és azok kicsinyeinek elnevezését jegyeztem föl.

Midőn pedig a városba mentem tanítóm kíséretében, az ott előforduló elnevezéseket kérdezém ki. Bementem a sinaiak és lámák konyhakertjébe, hanem az ott lévő növények közül igen kevésnek tudhatám meg nevét, mert a mongolok csak a sinaiak által ismervén ezeket, tulajdon szavok, legalább azon vidéken, nincs a vadon is elé nem forduló növényekre.

A mondatok és beszélgetések gyűjtését úgy eszközöltem, hogy tanítómnak különféle alkalmakat neveztem meg és kértem, hogy azokhoz illőleg beszéljen úgy, a mint ők egymás közt beszélgetni és társalogni szoktak; ezen beszélgetéseket én a lehető hű átirással jegyezgettem, azután a leirtakat fölolvastva kijavítottuk.

Midőn ily módon tájékozni tudtam magam a mongol népnyelvben. hozzákezdék az anyag-gyűjtéshez és pedig az által, hogy Schmidt mongolul német fordítással kiadta *Geszer Kháné tódsi*, — Geszer Khán regéje — czimű történetet vagis néphősregét népies irányban a khalkha-mongol népnyelvre irtam át rövidített magyaros betűkkel.

Ezen rege átírva ötven irott ivre terjedt; naponként alig eszközölheték egy iv átírást, mert minden mondat sőt minden szónál tisztába kellett jőnöm először az íránt, hogyan érti tanítóm a kiadott szöveget és másodsor az íránt, hogyan fejezte ki azt tulajdon népe nyelvén.

Az átírás közben jegyzém föl a tanítómnak eszébe ötlött példaszólásokat, valamint a regében előforduló kifejezések változatait.

E rege átírásának befejeztével hozzákezdtem a tulajdonképi népnyelv anyaggyűjtéshez. Tanítóm a jól tudott népdalokból hamar kifogyván, ő maga akart rögtönözni dalokat amugy láma szellemben, a mit én észrevéve, félhagytam a dalgyűjtéssel és vártam, míg daltudóra akadok.

Ezen várakozás alatt a láma mesterségéhez tartozó tárgygyal foglalkoztam, nevezetesen: leírom a juhvállapoczkájával való jóslást s ennek rövid történetét; majd meg Csingisz khán fekete könyvének első szakaszát beszélte el tanítóm, emlékezete után úgy, a mint a nép száján él.

Azután a mongol nép »*Credo*«-ját, továbbá az »*Esztelen khán*« meséjét és egy-két tréfás adomát irtam le tanítóm mondatolása után.

E közben egy dalos mongol papnövendéket vezetett hozzám láma tanítóm és ezen fiatal mongol után több dalt írék le; azonban ez által sem jutottam annyi dal birtokába, mint a mennyit vártam és reméltem vala Csingisz utódlainál.

Lámám vezetett hozzám még a déli vagis a csakhar

mongoltörzsből is többeket, kiktől ha népnyelvi anyagot nem is kaphaték, de érdekes volt látnom őket és hallanom beszédüket, mely egy-két mássalhangzónak ellágyítása által az északi mongol kiejtéstől eltérő színezetű. Ezen déli mongolok sinai kereskedelmi czikkeket, részint saját gabnatermesztményöket két-kerekű egy-egy ökrös szekerekkel szállítva szoktak Mai-mai-csin és Khurenbe jöni. Mivel pedig az ut a gobi sivatagon keresztül csaknem egész hónapot vesz igénybe, siettek a hazatéréssel s így én nem kaphaték tőlök más nyelvi anyagot, mint csupán eltérő kiejtést mutató szokat.

Ezután leírtam egy buddhista parabolát s néhány néptalányt, melyek eléggé silányok ugyan, de népnyelvi anyaggyűjteményem mégis bővítették.

Végre leírtam lámám mondatolása után a mongol életet főbb vonásában, nevezetesen a mongolok szokását születésnél házasság- és halálozásnál.

Urgai működésemmek második ágát képező mandsu nyelv tanulásánál csupán könyvek és a mandsuül tudni köteles mongol hivatalnokokra támaszkodhattam.

Tanítóm volt egy *mai-mai-csini* mongol törzsfőnök — dzeiszeng — névre Nainté, ki másodmagával az urgai orosz konzulságnál lévő iskolában a mongol és mandsu nyelvet tanítja.

Ezen értelmes hivatalnok hetenként háromszor jött hozzám és kezdetben mongol nyelvről fordítgattunk mandsurára; a harmadik leczkénél már mandsuül kezdék vele beszélni, a min ő igen csudálkozott, míg el nem mondtam neki, hogy én már előbb tanulmányoztam vala e könnyű nyelvet és csak a kiejtés tekintetéből valék tanítóra utalva.

A mandsu nyelvből más anyagot nem gyűjthetvén, Sisarov orosz konzul úr szíves volt számomra mandsu könyveket hozatni Pékingből.

E könyvek egyike a sinai császár írta mandsu nyelv nagy szótára mandsu értelmezéssel;

második egy kisebb mandsu sinai és mongol, három nyelvű szótár mandsu nyelvtannal együtt;

a harmadik mandsu könyv egy négy kötetes beszélygyűjtemény sinai nyelvből fordítva.

E harmadik mű helyett egy a sinai nyelvből mandura fordított igen terjedelmes regényt akartam volt meghozatni, azonban ezen mű már nem vala kapható.

Ezen regény az első kötet hiányával meglévén az orosz konzulsági iskola könyvtárában, két kötetét átolvastam. (Mondott regény a sinai életet egész meztelenségében mutatja föl és noha a benne leirtak gyakoroltatnak Európa minden nagyobb városában, mégis nálunk így írni szégyelne még a legmocskosabb tollu író is. Engem azért érdekelt e mű, mert a társalgási nyelvet igen jól eltanulhatni belőle.

E regény sinai mandsu czime :

Dzing-Ping-Mei bitkhe azaz arany korsó alatti rózsa.

És most három évi működéséről szóló ezen rövid ismertetés után bátor volnék a lehető rövid vonásokban bemutatni a khálmik vagyis nyugati és keleti mongolokat.

A mongolság arcának kifejttsége általában túlnyomósággal bir a koponya kifejttsége fölött, az indogerman fajnak koponyája és arca közti viszonyt véve tekintetbe; a homlokcsont domboru és sima; a szemöld fölötti iv kevésbé kifejezett; az orrcsontok lapultak; a járomcsont és járomhid, vagyis közönségesen szólva az arcz csont kiálló; az állkapocs, széjjel álló s így az arcz lent nem hirtelen keskenyedő; az arczkifejzés szelid; a gyér szemöldtől védett, hosszukás metszetű, sötét szemek távolállók és vigyorgósak; az orr husos; az ajkak kissé kifordultak; a husos áll gömbölyü és mint némely közembereinknél kissé fölfelé fordult; a pofák teltek, a száj és pofa közti árok mély, az arczbőr napbarnította piros, az egészen fekete hajazat a mennyire dus, a bajusz és szakál ép annyira gyér és szegény és igen gyakran csaknem teljesen hiányzó. A fogazat gyönyörű szép fehér.

A főt rövid nyak egyesíti a széles mellü törzszsel: az izmos végtagok eléggé arányosak.

Különösen erős testalkattal birnak a khálmikok és ezek közt a fő tudniillik Khosút-törzs, melyről azt tartják, hogy a Csingisz khán testőreinek ivadékai; továbbá a déli vagyis *csakhar* mongolok, a mit annak lehetne betudni, hogy a *csakhar* mongolok szelidebb éghajlatuk folytán a baromtevényésztésen kívül földmiveléssel is foglalkoznak; a khálmik nép

pedig szintén szelidebb éghajlat alatt lakik és ha a talaj alkalmatlan volta miatt földműveléssel kevésbé is foglalkozik, de nem él teljesen munkátlanul, különösen a szegényebb osztály, a mely mindenféle munkánál a legkeresettebb egész asztrakháni kormányzóságban, mert akár a széles terjedelmű halászatot, akár a hajózást és evezést tekintjük, mindenütt a legderekasabb munkások a khálmikok, a kik a hitvány eledelel mellett is a legkitartóbban dolgoznak hidegben ép úgy mint az égető melegben.

Hasonlókép igen dicsérőleg nyilatkozott az orosz alattvalóságban félig megtelepült burját mongolságnak a munkában való kitaratása- és alkalmazhatóságáról egy magyar származásu kozák őrnagy névre Pereszlényi, ki már régóta van a burját kozákságnál szolgálatban s a kivel Kjákhta városában egy szálláson valék Mogolországba utaztamkor. Ezen dicsérő nyilatkozatot megerősítette az urgai konzul Sismarov ur is, a ki a konzulságnál lévő, néhány burját kozákkal mindig elégedett vala.

Hogy a vallásos khalkha mongol, a kinek a rosz talaj és dermedt éghajlat folytán a baromtenyésztésen kívül alig van valamely foglalkozása, hogy ez, mondom, egészen el nem satnyul, annak tudhatni be jó részt, hogy a nyillövészlet és birkozás náluk még mindig gyakorlatban van.

A mondottak által azonban csak azt akartam feltüntetni, hogy a mongolságnál meg van a testi erő, melyet azonban fájdalom, mostanig csak a reá szorult kisebb rész érvényesít; míg a nagyobb tehetősebb rész, csak nem teljes tétlenségben él, a nőket kivéve, kik általában munkásaknak mondhatók, mert a háztartás és család körüli teendőket csaknem kizárólag ezek végzik; az öltözetet, a lábbelit sem véve ki, a nők varrják és készítik mind maguk, mind a családbélieik számára, sőt még a baromtenyésztés körül is segíteniök kell a férfiakat.

Körülbelül a veleszületett röstségnek tudhatni be azt is, hogy minden mongol rosz gyalogló és így kimondhatlan szeret lovagolni nem és korkülönbség nélkül, ló hiányában inkább ökör vagy tehénre ül, de gyalog nem jár.

Szellemi tehetségöket illetőleg megemlíthetem, hogy az asztrakháni gymnasiumba járó khálmik ifjak mind a jobb ta-

nulók közül valók; ismertem kitűnő asztalost, és esizmadiát. Mongolországban láttam mongolok által fából igen ügyesen kifaragott gyerek-játékokat, melyek a sinaiakénál hasonlíthatlanul több izlést mutattak; több évek előtt bizonyos mongol az orosz konzul számára kifaragott fából kicsinyben egy mongol házat, házieszközöket, lovat s ennek minden mongolos szerszámát és a rajta ülő mongolt oly hiven, hogy egy jól képzett szobrásznak is becsületére vált volna.

Általában a szellemi tehetség sem hiányzik egyik féle mongolnál sem, csak jó példaadásra és egy kis kényszerűségre volna szükség; az első megvolna az idegen népfajok, különösen a mongolországi városokat képző sinaiak részéről, de ezeket a tehetősebb mongol megveti, azok munkásságát lenézi és egész büszkén mondja »dolgozzék a sinai, az ő faja nem szokott dolgozni.« A kényszerűség csak akkor lesz meg, ha más fajok által kisebb térre fognak szorítottatni, de akkor már alig ha késő nem lesz félre tenni a tunyaságot.

TÁBUN

KHÁLYMIK DÚN.

ÖT KHÁLYMIK DANA.

1.

Csiktünyi urghukszon

Lassacsán.

ÉNEKSZÓ.

Csik - tü - nyi ur - ghuk - szon sá - lú - gi
Magyarul: A vi - ze - nyös he - lyen nőtt csá - dét

ZONGORA.

Csí - nyin tó - le khád - lá - bi,
Te ked - ve - dért ka - szál - tam,

2. Ulászond' urghukszon álymigi

A jegenyefán termelt almát

Ujkhon csámdán ögle bi

Kedvesem neked adtam.

Csi má - ná kho jo - rá - gi
 Té - ged en - gem, ket - tön - ket

Zá - ján esi - gi khár - ghúl - khus.
 A sors még sem hoz ösz - ve.

Ujkhon esámdán ögbö esig'
 Jóllehet neked altam,
 Urdin záján khárghtülkhus.
 A sors még sem hoz öszze.

Nomghon bora

Frissecskén.

ÉNEKSZÓ.

Nom-ghon bo - ra mö-ren csiny, mören csiny,
Sze - lid szür - ke pa - ri - pád, pa-ri-pád,

ZONGORA.

No - szon czul - bu-righán un - dsú - lád, un-dsú-lád.
Gyap - ju ve - ze - té - két von - szol - ja, von-szol - ja.

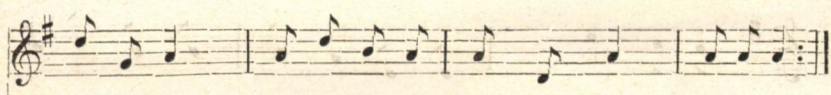
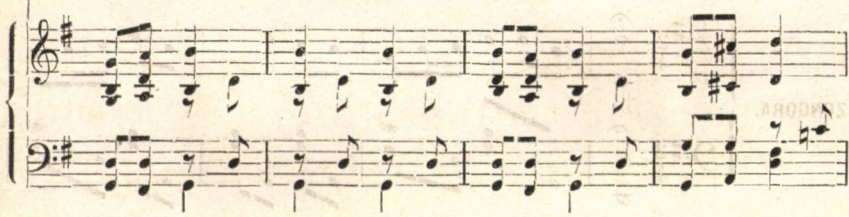

Nérkhen kencsir kilgicsiny' kilgicsiny,
Vékony vászon ingedet ingedet,
Néginy oldsi sághúlna sághúlna,
Himezéssel kivarrják kivarrják.

Sikló társulat

No-jin dán khér - te Dso-dsá-gi Dso-dsá-gi
Fej-de-lem ked - ves Dsód-sá-ját Dsód-sá-ját

No-ghá-ná tü-rün-le-nyi suk-sú-lúd suk-sú-lád.
Zöl-dü-lő ki-ke-let-kor el-vi-szik el-vi-szik.

Nérszek bejdelte Dsodsági Dsodsági
S mulatni kész Dsodsácskát Dsodsácskát,
Nédsi Namdsirásnyí kholdsúlád kholdsúlád.
Kedvelt Namdsirjától elviszik elviszik.

Sikirte núrín.

Mérsékelten.

ÉNEKSZÓ.

E! 'Si-kir-te nú-rin kö-be-dü Sil-ghá-ri-de
Hej! 'Czukros vi-zü tó-nak partján kris-tály sas-pa-

ZONGORA.

bé-sing-dü Sil-bil zek-szen Khár-lá Si-se,
lo-tá-ban Az iz-ga-tott Khár-lá Si-se,

2. E! Örökön csölögär khelyekhünyi
Hej! Tető nyíláson tekintve
Ölő sobúnyi bejdelte
Ölyv madárhoz hasonló

Zá - lá - tá mákh - lá - ta Khál-ghán ó - re - szü,
A boj - tos sap - ká - ju Khal-gha kö - ré - bööl,

Zá - tyin ü - nür küng - kü - ned.
Bi - zam - il - lat á - ra - doz.

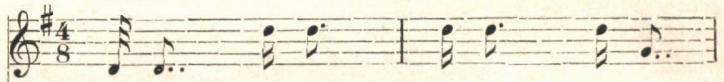

Ghuldsing bicsken khálghán óreszü
A nyójas kicsike khálghá köré'öl
Ghúgin ünür küngküned.
Dinye-illat áradoz.

Berim iste

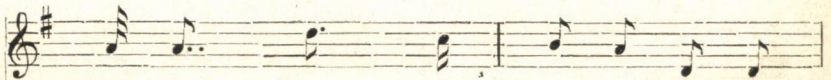
Lassan.

ÉNEKSZÓ.

Be - rim is - te khándsál csi - nyi
 Fo - gan - tyus nye - lü han - dsá - rod

ZONGORA.

Bá - szán gin Cso - kád' zo - kász - ta,
 Bá - szán gin Cso - kád - hoz il - lö

2. Öndör ezághán dsolmicsinyi

Magas fejér sátortetöd

Örköny ezömörkhü boltogha

Kürtöje vajh omlanék be.

Ba - khán kü - ken Dso - dsá - gi
 A ked - ves lány Dsó - dsács - kát,

Bár' - ná szun - szug' csád ab - lá - bi.
 Bu - tor kö - zől hoz - tam e - lé.

Öng'te csir'te Dsodsági
 A fényes arczu Dsodsát
 Öbreszün szug'csád ablábi
 Kebeléről szakítám le.

VIII. Szám. A sémi magánhangzókról és megjelölésük módjairól. Gr. Kuun Géza lev. tagtól. 1872. 59 l.	Ára 38 kr.
IX. Szám. Magyar szöveftejegyzések. Szilády Áron l. tagtól. 1872. 16 l.	10 kr.
X. Szám. A latin nyelv és dialektusai. Székfoglaló. Szénássy Sándor l. tagtól. 1872. 114 l.	70 kr.
XI. Szám. A Defterekről. Szilády Áron lev. tagtól. 1872. 23 l.	20 kr.
XII. Szám. Emlékbeszéd Árvay Gergely felett. Szvörényi József lev. tagtól. 1872. 13 l.	10 kr.

Harmadik kötet. 1872—1873.

I. Szám. Commentator commentatus. Tarlózatok Horatius satiráinak magyarázói után. Brassai Sámuel r. tagtól. 1872. 109 l.	70 kr.
II. Szám. Apáczai Cséri János Barczai Ákos fejedelemhez benyújtott terve a magyar hazában felállítandó első tudományos egyetem ügyében Szabó Károly r. tagtól. 1872. 18 l.	12 kr.
III. Szám. Emlékbeszéd Bitnitz Lajos felett. Szabó Imre t. tagtól. 1872. 18 l.	12 kr.
IV. Szám. Az első magyar társadalmi regény. Székfoglaló Vadnai Károly l. tagtól. 1873. 64 l.	40 kr.
V. Szám. Emlékbeszéd Engel József felett. Finály Henrik l. tagtól. 1873. 16 l.	12 kr.
VI. Szám. A finn költészetéről, tekintettel a magyar ősköltészetre. Barna Ferdinánd l. tagtól. 1873. 135 l.	80 kr.
VII. Szám. Emlékbeszéd Schleicher Ágost. külső l. tag felett. Riedl Szende l. tagtól. 1873. 16 l.	10 kr.
VIII. Szám. A nemzetiségi kérdés az araboknál. Dr. Goldziher Ignácztól 1873. 64 l.	50 kr.
IX. Szám. Emlékbeszéd Grimm Jakab felett. Riedl Szende l. tagtól 1873. 12. l.	10 kr.
X. Szám. Adalékok Krim történetéhez. Gr. Kuun Géza l. tagtól. 1873. 52 l.	30 kr.
XI. Szám. Van-e elfogadható alapja az ik-es igék külön ragozásának. Riedl Szende. l. tagtól 51 l.	35 kr.

A m. tud. Akadémia kiadásában megjelentek:

KALEVALA.
A FINNEK NEMZETIEPOSZA

Az eredetiből fordította

Barna Ferdinánd.

Ára 2 frt 30 kr.

CHRESTOMATHIA FENNICA.

FINNOLVASMÁNYOK.

Szerkesztette

Hunfalvy Pál.

Ára 3 frt.

REGULY ANTAL
H A G Y O M Á N Y A I.

A vogul föld és nép.

Ára 4 frt.

A
MAGYAR IGEIDŐK.

IRTA

SZARVAS GÁBOR.

Ára 2 frt.

Épen most jelent meg

A HELYES MAGYARSÁG ELVEI.

IRTA

PONORI TEWREWK EMIL.

TARTALMA:

I. A nyelv mivoltáról. II. Nyelvünk viszontagságáról. III. Idegen szavaink. IV. Nyelvérzék és népetymologia. V. Purismus. VI. Neologismus. VII. Mondattan. VIII. A fordításról. IX. A helyes magyarság elvei.

Ára 1 frt.